

خانه‌ی استاد مصّورالملکی «خانه‌ی نقاشی اصفهان»

غلامرضا کیانی¹، مینا مدنیان^{2*}

1- عضو هیئت علمی دانشگاه هنر اصفهان، دانشگاه هنر اصفهان (gh.kiani@au.ac.ir)

2- دانشجوی کارشناسی ارشد مرمت و احیاء ابنیه و بافت‌های تاریخی (گرایش شهری)، دانشگاه هنر اصفهان (m.madaniyan@yahoo.com)

چکیده

مسکن بومی اصفهان دارای ارزش‌های شاخص معمارانه‌ای است که در دوره‌های مختلف تاریخی تکامل یافته است. آخرین و زیباترین یادگارهای به جای مانده مربوط به دوره‌ی زندیه و اوایل قاجاریه است. خانه‌ی مصّورالملکی یادگاری از حاج محمدحسین مصّورالملکی، نقاش بنام اصفهانی است که در محله‌ی نو اصفهان واقع شده است. این بنا علاوه بر تغییرات گوناگون که در دوره‌های مختلف در آن صورت گرفته است فرم و تناسبات اصلی خود را حفظ نموده و امروزه به دلیل متروکه شدن با آسیب‌های جدی مواجه شده است. این بنا علاوه بر ارزش‌های معماری، در گذر زمان شامل ارزش‌های مضاعف فرهنگی نیز گردیده است که از طریق مطالعه‌ی اجتماعی و شناخت عناصر معماری و کیفیت‌های هنری موجود مورد بررسی قرار می‌گیرد. این نوشتار بر آن است تا ضمن معرفی ارزش‌های معمارانه در این بنا به عنوان مسکن بومی در اصفهان، ارزش‌های فرهنگی آن را به عنوان خانه‌ی نقاشی اصفهان برجسته نماید.

واژه‌های کلیدی: حاج مصّورالملکی، اصفهان، محله‌ی نو، خانه‌ی نقاشی.

مقدمه

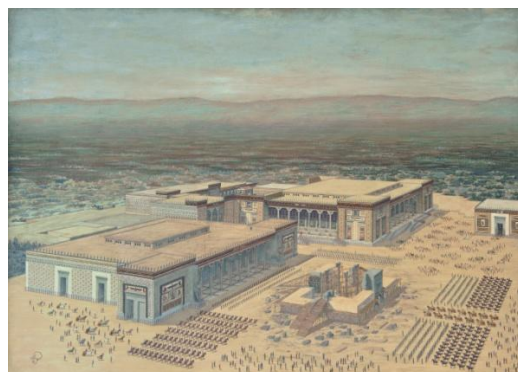
این خانه از نوع خانه‌های درون‌گرا و دارای حیاط مرکزی است. فضاهای معماری ارزشمند بنا گویای استفاده‌ی بهینه از زمین در جهت تأمین نیازهای ساکنین آن می‌باشد. خانه مصورالملکی علاوه بر ارزش‌های فوق در طول زمان واجد ارزش‌های فرهنگی برجسته‌ای چون مسکن و مأوی هنرمند نقاشی است که آثار ارزشمندی را در اتاق نقاشی همین خانه خلق نموده است. در منابع مکتوب موجود جهات جغرافیایی این بنای ارزشمند تاریخی به اشتباه درج شده است که در مقاله‌ی حاضر به این موضوع به صورت درست و دقیق پرداخته شده است. این نوشتار درصدد معرفی ارزش‌های این بنای تاریخی - فرهنگی است که با مطالعات میدانی، مصاحبه با ساکنین قبلی بنا (خانواده‌ی مصورالملکی) و بررسی مستندات موجود صورت گرفته است.

1. معرفی بنا

خانه حاج مصورالملکی از بناهای اواخر دوره‌ی زندیه و اوایل قاجاریه در اصفهان است که در محله‌ی نو اصفهان ساخته شده است. بانی این خانه ظاهراً شخصی به نام «حاج علی نقی» از بازاریان اصفهان بوده که تیمچه‌ای نیز به همین نام در بازار دروازه اشرف داشته است. اما شهرت اصلی این خانه به آخرین صاحبانش، یعنی خانواده‌ی حاج مصورالملکی باز می‌گردد. مرحوم حاج محمدحسین مصورالملکی این خانه را در حدود سال 1320 (ه.ش) خریداری کرد و به همراه خانواده تا پایان عمر یعنی 1356 (ه.ش) در آن سکونت داشتند. پس از فوت ایشان تا سال 1390 (ه.ش) پسرشان آقای حسن مصورالملکی و خانواده ایشان در آن زندگی می‌کردند و از آن پس این خانه خالی از سکنه بوده است. این بنا با مساحت 740 مترمربع در تاریخ 29 شهریور 1353 به شماره‌ی 991 در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

مرحوم استاد محمدحسین مصورالملکی مشهور به حاج مصورالملکی، طراح، شاعر و نقاش بلندآوازه‌ی ایران در سال ۱۲۶۹ (ه.ش) در اصفهان و در خانواده‌ای هنرمند که از دوران صفویه نسل در نسل نقاش بودند، به دنیا آمد. حاج مصورالملکی را بسیاری، آخرین بازمانده‌ی استادان نام‌آور نقاشی اصیل ایرانی لقب داده‌اند. او با قلم توانا و اندیشه‌ی خلاق خود، ارزش‌های والای نقاشی اصیل ایرانی را جانی تازه بخشید و به جهانیان نمایاند.

وی در زمینه‌های گوناگون هنری از جمله نقاشی ایرانی به شیوه‌ی صفوی و قاجار، نقاشی دیواری به شیوه‌ی قهوه‌خانه‌ای، شمایل سازی، نقاشی پارچه قلمکار، میناکاری، تذهیب، تشعیر، قلمدان سازی، طراحی کاشی و نقشه‌ی قالی استاد بود. استاد مصورالملکی در سال ۱۳۰۷ (ه.ش) مسافرتی به چند کشور اروپایی کرد. او با مطالعه‌ی فنون نقاشی غربی و فراگیری اصول علمی، پرسپکتیو و طراحی آناتومی، این فنون را در نقاشی ایرانی به خدمت گرفت. (www.mosaverolmolki.com، 1394)

شکل 1- نقاشی استاد از خودشان (مأخذ: مصورالملکی، 1394) شکل 2- تابلوی «تخت جمشید» (مأخذ: مصورالملکی، 1394)

اولین تجربه‌ی هنری استاد در عرصه‌ی جهانی، حضور تابلوی مینیاتور ایشان در نمایشگاهی در لندن به سال 1933 میلادی بود. این تابلو آنقدر مورد توجه ملکه‌ی انگلستان قرار گرفت که ساخت تابلویی همانند آن را توسط پروفسور پوپ (ایران‌شناس مشهور) به استاد سفارش داد. بر طبق این سفارش، استاد تابلویی به شیوه‌ی نقاشی اصیل ایرانی از منظره‌ی مسجدی خیالی و نمازگزاران آن به تصویر درآورد و به واسطه‌ی این اثر به دریافت عالی‌ترین مدال هنری جرج پنجم و ملکه نایل شد. در سال ۱۹۵۸ میلادی، دو تابلوی ارزنده‌ی استاد یعنی تابلوهای «تخت جمشید و جنگ نادر با محمدشاه هندی» در نمایشگاه بین‌المللی بروکسل به نمایش در آمدند و مقام اول و مدال طلای نمایشگاه را از آن خود کردند. تابلوی تخت جمشید یکی از مهمترین آثار استاد است که بنای تخت جمشید را در زمان آبادانی، قبل از به آتش کشیده شدن آن به دست اسکندر و هنگام مراسم سلام عید نوروز نشان می‌دهد. استاد این اثر را که تجسمی دقیق از بنای اصلی است، پس از مدت چهار سال تحقیق، بر اساس نقشه‌ی کف و بخش‌های باقیمانده‌ی بنا و آثار به دست آمده در حفاری‌ها و با به کارگیری قوانین پرسپکتیو خلق کرد. از دیگر تابلوهای ممتاز استاد شامل تابلوهای مجنون به شیوه‌ی آناتومی، صلح حیوانات، شیخ صنعان و دختر ترسا، سعدی، بنای چهلستون و چوگان بازی است. [شکل 1 تا 4]

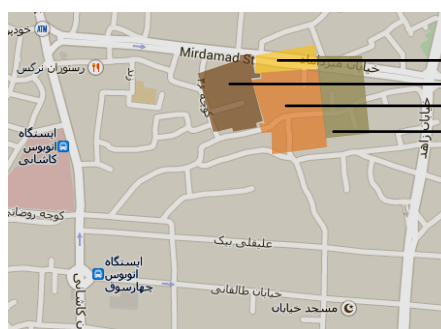
حاج مصورالملکی نزدیک به هفتاد سال خالصانه در راه هنر کوشید تا اینکه در سال ۱۳۴۶ دچار عارضه‌ی سکته‌ی مغزی شد و سرانجام در ۲۴ دی ماه سال ۱۳۵۶ (ش.ه) بدرود حیات گفت. (www.mosaverolmolki.com، 1394)

شکل 3- تابلوی «مسجد خیالی» (مأخذ: مصورالملکی، 1394) شکل 4- تابلوی «جنگ نادر با محمدشاه هندی» (مأخذ: مصورالملکی، 1394)

2. دسترسی ها و همجواری های بنا

خانه مصورالملکی در محله‌ی نو اصفهان قرار دارد. دسترسی به بنا از طریق خیابان‌های میرداماد، زاهد، طالقانی و کاشانی وجود دارد. دسترسی به ورودی شمالی بنا از کوچه‌ی محله نو و دسترسی به ورودی غربی و جنوبی از کوچه‌ی زاهدی است. [شکل 5 و 6]

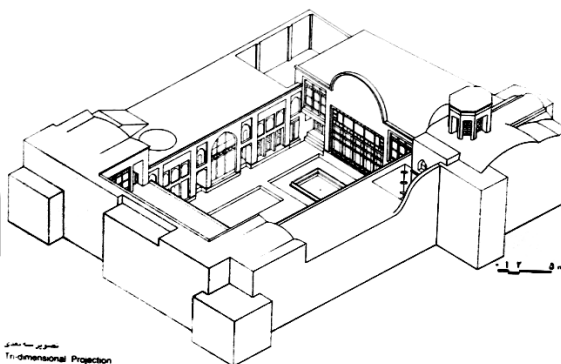

خانه نوساز
خانه مصورالملکی
خانه حاج شکری
خانه طوسی زاده

شکل ۵- همجواری های بنا (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۴) شکل ۶- دسترسی های بنا (www.Googlemap.com)

۳. نمای بیرونی بنا

به علت قرارگیری خانه در اقلیم گرم و خشک اصفهان، خانه به صورت درون گرا و محصور ساخته شده است. بیشتر سطوح بازشوها رو به حیاط مرکزی است و نماهای بیرونی دارای کمترین ارتباط با داخل بنا است. بنا دارای دو بازشوی رو به کوچه در نمای شمالی است که در طبقه دوم حوضخانه قرار دارند. بازشوها یکی به صورت پنجره قواره‌بری و دیگری به صورت در چوبی کوچکی است که بعدها برای حفظ امنیت، جلوی آن نرده‌ی فلزی قرار داده‌اند. [شکل ۷ و ۸]

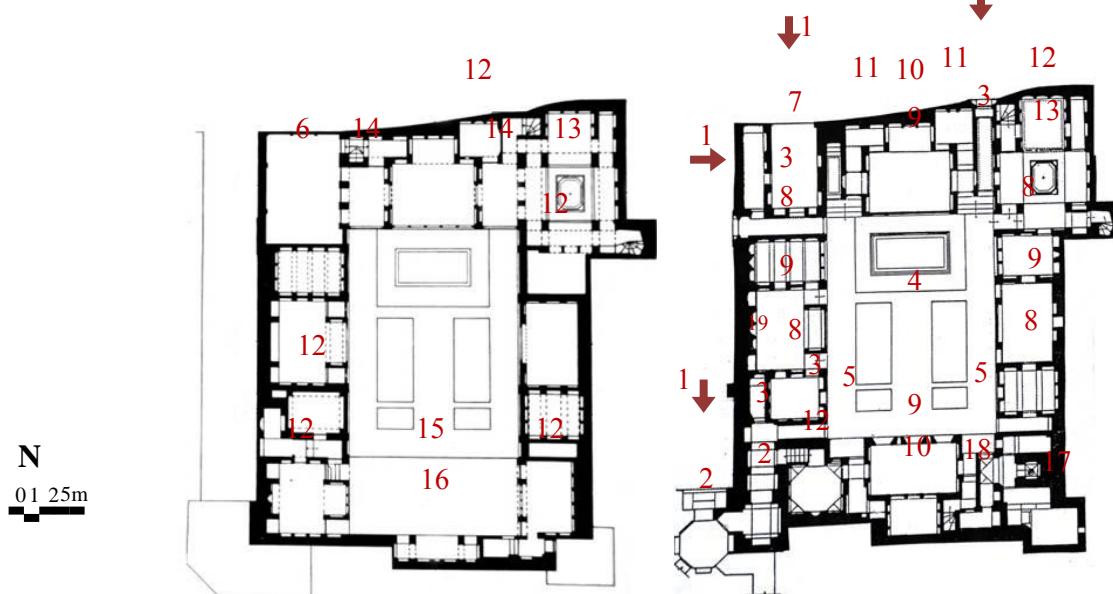
شکل ۷- موقعیت بنا (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۴) شکل ۸- سه بعدی بنا (مأخذ: حاجی قاسمی، ۱۳۷۷)

۴. نقشه‌های بنا

جدول ۱- معرفی فضاهای بنا (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۴)

نام فضا	ورودی	هشتی	راهر	حیاط	ایوانچه	حیاط بالاخانه	اصطبل	اتاق سه دری	تالار	شاه‌نشی ن
شمار	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰

نقشه 2- پلان طبقه دوم (مأخذ: حاجی قاسمی، 1377)

نقشه 1- پلان طبقه اول (مأخذ: حاجی قاسمی، 1377)

5. فضاهای معماری

این بنا دارای چهار ورودی است. ورودی اصلی خانه در گوشه‌ی جنوبی آن واقع شده و دارای هشتی مشترک با خانه‌های دیگر است. پس از عبور از این هشتی وارد هشتی دیگری در داخل بنا می‌شویم که با پوشش کاربردی اجرا شده است. از طریق آن به وسیله‌ی دو دالان عمود برهم وارد حیاط مرکزی خانه می‌شویم. ورودی دیگری در جبهه‌ی شمال شرقی قرار دارد و ورودی فرعی دیگر به گوشه‌ی غربی حیاط می‌رسد. دو ورودی فرعی دارای سردرگچی است که شاخص‌ترین عناصر نماهای بیرونی بناست. در طرفین ورودی‌های فرعی خانه سکوه‌های سنگی تعبیه شده که در اصطلاح قدیم به آنها پیرنشین می‌گفتند، برای استراحت و انتظار مراجعه‌کنندگان و پاتوقی برای اوقات فراغت اهل خانه بوده است. بر روی درها، حلقه برای زنان و کوبه یا چکش برای مردان تعبیه شده است تا ساکنان خانه با شنیدن صدای در، از جنسیت مراجعه‌کننده اطلاع حاصل کنند. بعدها ورودی چهارم از طریق پارکینگ (اصطبل سابق) برقرار گردید؛ که بیشتر برای ورود اتومبیل مورد استفاده قرار می‌گرفت.

در ضلع شمالی بنا حوضی مستطیل شکل با ابعاد حدودی 2x5 متر واقع شده است. در اضلاع غربی و شرقی حیاط دو باغچه‌ی مستطیل شکل وجود دارد. حیاط و عناصر درون آن دو نقش عمده داشته‌اند؛ یکی بازتاب نمای اصلی خانه و دیگری فراهم کردن رطوبت نسبی و مطلوب در فصل تابستان. در قدیم بنا دارای هشت درخت کاج و درختان انار بوده است. با گذشت زمان این درختان بریده شده و به جای آنها درختان سرو، سیب، آلوچه، توت و ... کاشته شده است. [شکل 9 و 10]

شکل ۹- نمای شمالی (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۴) شکل ۱۰- ضلع شمال شرقی حیاط (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۴)

۱-۵. جبهه‌ی شمالی

مهم‌ترین جبهه‌ی خانه با تمایمی متفاوت در شمال خانه قرار دارد. وجود تاج قوسی شکل بر فراز نمای تالار بر اهمیت این جبهه‌ی خانه تأکید می‌کند. (در قدیم این تاج قوسی شکل وجود نداشته است.) وجود ارسی‌های متعدد نمایی تقریباً چوبی فراهم کرده و آن را از سایر نماها متمایز کرده است. این جبهه شامل: تالاری شاه‌نشین دار به ارتفاع دو طبقه در میانه و دو اتاق گوشوار طرفین آن در طبقه‌ی دوم می‌باشد. در جبهه‌ی شمال شرقی، حوضخانه و راهرو ورودی و در جبهه‌ی شمال غربی، اصطبل (پارکینگ) قرار گرفته است.

تالار و شاه‌نشین شمالی زیباترین فضای خانه است که با تزئینات گچ‌بری، مقرنس، نقاشی، آینه‌کاری، گره‌چینی و لمبه‌کوبی آراسته شده است. این تالار از طریق یک ارسی پنج دهنه‌ی بزرگ و دو کفش‌کن در دو سوی غرب و شرق تالار با حیاط ارتباط می‌یابد. این فضا مخصوص پذیرایی از مهمانان بوده است و فضای رسمی و بزرگ‌ترین و بلندترین اتاق خانه به شمار می‌رود. در قدیم وسط این تالار یک حوض مرمر قرار داشته است؛ بعداً این حوض مرمر برداشته شده و برای قطع رطوبت آن زیر این قسمت گره‌رو تعبیه شده است. [شکل ۱۱ و ۱۲]

دو اتاق گوشوار در طرفین تالار شمالی قرار دارند. هر یک از این اتاق‌ها از یک طرف با ارسی‌هایی که سراسر عرض اتاق را پوشانیده‌اند به حیاط دید دارند و از طرف دیگر به فضای تالار باز می‌شوند. اتاق گوشوار شمال شرقی از طریق سه در با طبقه‌ی دوم حوضخانه و اتاق گوشوار شمال غربی از طریق سه در با حیاط بالاخانه مرتبط است. دسترسی به اتاق گوشوار شمال شرقی از طریق دو راه پله که در طبقه اول حوضخانه است، میسر می‌شود و دسترسی به اتاق گوشوار شمال غربی از طریق راه‌پله‌ی شمال غربی است که راه دسترسی به پشت‌بام نیز می‌باشد.

شکل 11- شاهنشین (زمان سکونت) (مأخذ: مصّورالملکی، 1389) شکل 12- ضلع غربی تالارشمالی (زمان سکونت) (مأخذ: مصّورالملکی، 1389)

در گوشه‌ی شمال شرقی خانه حوضخانه‌ی صلیبی شکلی به ارتفاع دو طبقه قرار دارد که با حوضی هشت گوشه در میانه و نورگیر زیبایی بر فراز سقف محیطی آرام و مطلوب پدید می‌آورد. حوضخانه به دلیل در امان بودن از گرمای شدید آفتاب، دارای هوایی دلپذیر و خنک است؛ به همین دلیل بیشتر در فصل تابستان مورد استفاده بوده است. ضلع شمالی حوضخانه به صورت اتاق مجزا در آمده و با یک ارسی و دو در رو به فضای حوضخانه باز می‌شود. ارتباط با طبقه‌ی دوم حوضخانه از طریق دو راه‌پله در شمال و شرق طبقه‌ی اول حوضخانه صورت می‌گیرد. حوضخانه دارای تزئینات گچ‌بری، مقرنس، آینه‌کاری، کاشی‌کاری، گره‌چینی و قواره‌بری است. [شکل 13 و 14] در گوشه‌ی شمال غربی بنا فضایی وجود داشته که تحت عنوان اصطبل شناخته می‌شود. در قدیم بر روی اصطبل حیاط بالاخانه قرار داشته اما بعدها با تبدیل اصطبل به پارکینگ حیاط بالاخانه نیز بر آن سقف زده و به انباری تبدیل شده است. ارتباط با پشت بام بنا از طریق در فلزی در، حیاط بالاخانه میسر می‌شود.

شکل 13- زیر سقف حوضخانه (مأخذ: مصّورالملکی، 1389) شکل 14- طبقه‌ی دوم حوضخانه (مأخذ: مصّورالملکی، 1355) 2-5. جبهه‌ی جنوبی

در مرکز جبهه‌ی جنوبی بنا تالاری کم ارتفاع قرار دارد و شاه نشین انتهای آن به صورت اتاقی مجزا درآمده است. این جبهه در دو سمت شرق و غرب تالار آن دارای آشپزخانه، حمام (الحاقی) و یک اتاق و در طبقه‌ی دوم خود دارای دو اتاق و مهتابی است. ورودی اصلی بنا نیز در گوشه‌ی جنوب غربی قرار گرفته است. [شکل 15] تالار جنوبی برخلاف تالارهای سه جبهه‌ی دیگر خانه فاقد ارسی است و با سه در با حیاط ارتباط می‌یابد. این تالار دارای تزئینات مختصری است به طوری که تنها در شومینه و سقف آن گچ‌بری و آینه‌کاری دیده می‌شود. شاهنشین انتهای این تالار به صورت اتاق مجزا در آمده است و دارای سه در است که رو به فضای تالار باز می‌شود. در ضلع جنوب شرقی، بنا دارای مطبخ قدیمی بوده که بعدها به جای آن آشپزخانه نوساز ساخته شده است. در مجاور فضای آشپزخانه حمام واقع شده و در ضلع جنوب غربی اتاقی کوچک با طاق کلمبو قرار گرفته است. روی تالار جنوبی، یک مهتابی وسیع قرار گرفته که ارتباط با آن از طریق دو راه‌پله در ضلع جنوب غربی و جنوب شرقی است. این فضا در فصل تابستان مورد استفاده قرار می‌گرفته است. در پشت مهتابی ایوان ستون‌داری است که دارای تزئینات آینه‌کاری، گچ‌بری و مقرنس است. مهتابی در گذشته دارای تارمی بوده که با گذشت زمان تارمی برداشته شده است و اکنون اثری از آن دیده نمی‌شود. قطعه‌ای از این تارمی در طاقچه‌ی اتاق طبقه‌ی دوم جنوب شرقی خانه یافت شد.

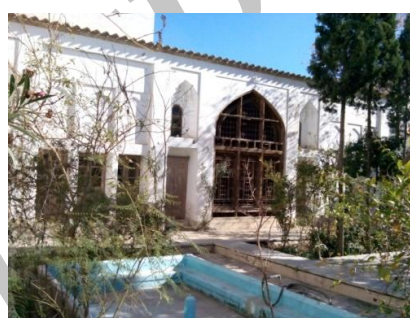
در دو طرف مهتابی دو اتاق قرار دارد. اتاق جنوب شرقی طبقه‌ی دوم دارای یک حوض عمیق است و به وسیله سه در با مهتابی مرتبط است. تزئینات این اتاق شامل مقرنس و لمبه‌کوبی است. اتاق جنوب غربی از طریق ارسی و دو در با مهتابی ارتباط

می‌یابد. در این اتاق شواهدی وجود دارد که دو دوره از ساخت بنا (قاجار و پهلوی) را نشان می‌دهد. این شواهد شامل: دو لایه تزئینات نقاشی در پایین طاقچه‌ها و چوب‌های نقاشی شده در زیر سقف لمبه‌کوبی اتاق است. تزئینات این اتاق به طور کلی شامل: نقاشی دیواری، مقرنس، لمبه‌کوبی و نقاشی روی چوب است.

3-5. جبهه‌های شرقی و غربی

هریک از دو جبهه‌ی شرقی و غربی خانه دارای یک تالار در میانه و دو اتاق سه دری در طرفین خود می‌باشد. این تالارها ارتفاعی معادل دو طبقه دارند و توسط یک ارسی به حیاط مشرف می‌شوند. [شکل 16] اتاق‌های سه دری جبهه‌های شرقی و غربی در قدیم دارای پنجره‌ها و کتیبه‌هایی بوده که بعداً با گچ پوشیده شده است. [شکل 17]

شکل 17- جبهه‌ی غربی (قدیم) (مأخذ: مصوّرالملکی، 1345)

شکل 16- جبهه‌ی شرقی (مأخذ: مصوّرالملکی، 1389)

شکل 15- جبهه‌ی جنوبی (زمان سکونت) (مأخذ: مصوّرالملکی، 1389)

اتاق سه دری شرقی (شمال تالار شرقی) از طریق سه دری با حیاط و یک در شمالی با حوضخانه و یک در جنوبی با تالار شرقی مرتبط است و دارای تزئینات آینه‌کاری، گچ‌بری، تنگ‌بری، قطاربندهی، نقاشی و لمبه‌کوبی است. این اتاق، اتاق کار استاد مصوّرالملکی بوده است و زیباترین اتاق خانه است که ساکنین از آن به عنوان «اتاق نقاشی» نام می‌بردند. [شکل 18 و 19]

شکل 18- اتاق نقاشی (زمان سکونت) (مأخذ: مصوّرالملکی، 1389) شکل 19- استاد مصوّرالملکی در اتاق نقاشی (مأخذ: مصوّرالملکی، 1345)

تالار شرقی از طریق دو در با دو اتاق جبهه‌ی شرقی و از طریق دو در و ارسی با حیاط مرتبط است. تزئینات این تالار شامل لمبه کوبی و گره‌چینی است. تالار شرقی در هنگام سکونت به عنوان اتاق نشیمن از آن استفاده می‌شده است. اتاق سه‌دری جبهه‌ی غربی (شمال تالار غربی) مرتبط با حیاط و تالار جبهه‌ی غربی است. این اتاق دارای پوشش طاق و تویزه می‌باشد و دارای شومینه‌ی تزئینی مفصلی است که با استفاده از نقاشی، گچ‌بری و حجاری روی سنگ کار شده است. این اتاق در هنگام سکونت، اتاق همسر استاد م‌ص‌ورالملکی بوده است. اتاق سه‌دری جبهه‌ی غربی (جنوب تالار غربی) نیز مرتبط با حیاط و تالار جبهه‌ی غربی و دارای دو پنجره‌ی قواره‌بری می‌باشد که این دو پنجره از سمت حیاط با گچ پوشانده شده‌اند. در هنگام سکونت از این اتاق به عنوان انباری استفاده می‌شده است. روی اتاق سه‌دری جبهه‌ی غربی، اتاق دیگری قرار گرفته که در آن تنور قرار داشته است.

تالار غربی با اتاق‌های غربی و حیاط مرتبط است. این تالار دارای تزئینات گره‌چینی، قواره‌بری و گچ‌بری است. عبارات مقدسه کار شده در وسط ارسی و پنجره‌های آن بسیار زیبا و منحصر به فرد است. تا زمان حیات همسر استاد م‌ص‌ورالملکی از تالار جبهه‌ی غربی برای پذیرایی از مهمانان استفاده می‌شده است.

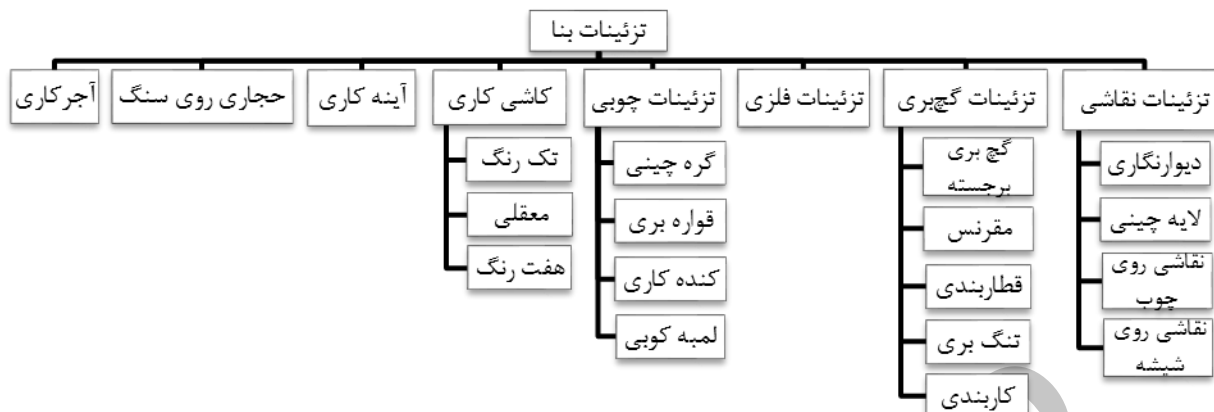
6. تأسیسات بنا

تأسیسات سنتی به کار برده شده در خانه م‌ص‌ورالملکی عبارت اند از: سیستم آب رسانی، نور، تأسیسات سرمایش و گرمایش. در گذشته آب مصرفی این خانه از طریق چاه تأمین می‌شده است. تأمین نور بنا در روز از طریق نورگیرهای حوضخانه، پنجره‌ها، ارسی‌ها و درهای اتاق‌ها و تالارها بوده است. [شکل 25] برای روشنایی در شب از چراغ‌هایی که در زمان ساخت بنا مرسوم بوده (مانند چراغ روغن سوز) استفاده می‌شده است. در تالار جنوبی میان جرزهای منتهی به حیاط، فضایی به نام روشن‌دان تعبیه شده که هنگام شب با روشن کردن چراغ در آن، علاوه بر روشن کردن فضای داخل، حیاط را نیز روشن می‌کرده است. وجود درختان و حوض آب مقابل تالار شمالی، در مطبوع ساختن هوا در تابستان مؤثر بوده است. علاوه بر این حوضخانه به دلیل در امان بودن از گرمای شدید آفتاب، فضایی خنک و دلپذیر برای استفاده در فصل تابستان فراهم می‌آورده است. [شکل 26] وجود بازشوهای رو به آفتاب سبب می‌شده حداکثر استفاده از گرمای طبیعی نور خورشید به عمل آید. سیستم دیگر به منظور گرمایش بنا، شومینه‌ی تالارهاست که سوخت آنها از چوب بوده است.

7. تزئینات بنا

در یک دسته‌بندی کلی می‌توان تزئینات به کار رفته در خانه‌ی م‌ص‌ورالملکی را به هشت دسته‌ی زیر تقسیم کرد که هر یک خود شامل روش‌های مختلفی از اجرا می‌باشند که در زیر به آنها پرداخته شده است. [نمودار 1 و جداول 2 تا 7]

نمودار 1- تزئینات بنا (مأخذ: نگارندگان، 1394)

جدول 2- تزئینات نقاشی (مأخذ: نگارندگان، 1394)

مکان	انواع	نوع تزئین
تالار شمالی، اتاق سه دری شرقی، اتاق سه دری غربی، اتاق طبقه دوم جنوب غربی	دیوارنگاری	تزئینات نقاشی
تالار شمالی، اتاق طبقه دوم جنوب شرقی	لایه چینی و طلاچسبان	
تالار شمالی، اتاق سه دری شرقی، اتاق طبقه دوم جنوب غربی	نقاشی روی چوب	
تالار شمالی	نقاشی روی شیشه	

جدول 3- آینه کاری (مأخذ: نگارندگان، 1394)

مکان	نوع تزئین
شاه نشین شمالی، حوضخانه، اتاق های گوشوار، تالار جنوبی، اتاق سه دری شرقی، ایوان مهتابی، اتاق سه دری غربی	آینه کاری

جدول 4- تزئینات گچبری (مأخذ: نگارندگان، 1394)

مکان	انواع	نوع تزئین
تالار شمالی، اتاق سه دری شرقی، ایوان ستون دار مهتابی، سردر ورودی جنوبی، حوضخانه، اتاق های گوشوار، تالار جنوبی، تالار غربی	گچ بری برجسته	تزئینات گچ بری
تالار و شاه نشین شمالی، اتاق طبقه دوم جنوب غربی، حوضخانه، اتاق های گوشوار، ایوان ستون دار مهتابی، حوضخانه	مقرنس و مقرنس آویخته	
تالار و شاه نشین شمالی، طبقه اول حوضخانه، اتاق سه دری شرقی	قطار بندی	
اتاق سه دری شرقی	تنگ بری	
سقف قبل از هشتی ورودی خانه	کار بندی	

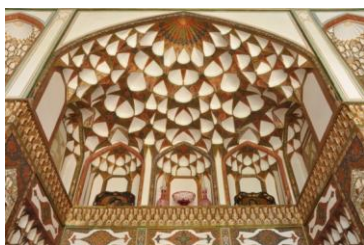
جدول 5- تزئینات کاشی کاری (مأخذ: نگارندگان، 1394)

مکان	انواع	نوع تزئین

کاشی تک رنگ	کفش کن تالار شمالی، طبقه اول حوضخانه، اتاق سه دری شرقی، حمام، راه پله جنوب شرقی، راهرو ورودی شمالی	تزئینات کاشی کاری
کاشی هفت رنگ	حمام، طبقه اول حوضخانه، اتاق سه دری شرقی	
کاشی معقلی	مہتابی	

جدول 6- تزئینات چوبی (مأخذ: نگارندگان، 1394)

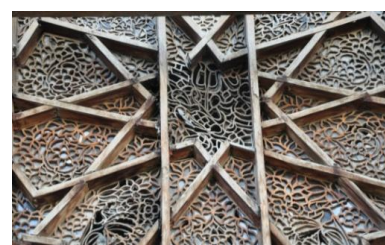
نوع تزئین	انواع	مکان
تزئینات چوبی	گره چینی توپر	تالار شمالی، طبقه اول حوضخانه، اتاق های گوشوار، تالار شرقی، تالار غربی
	گره چینی مشبک	تالار های شمالی و شرقی و غربی، اتاق های گوشوار، بالای درهای ورودی به حیاط
	قواره بری	تالار شمالی و غربی، طبقه دوم حوضخانه، اتاق گوشوار شمال شرقی، اتاق سه دری غربی
	لمبه کوبی	تالار شمالی و شرقی، غلامگردش، اتاق سه دری شرقی، اتاق های طبقه دوم جنوب شرقی و جنوب غربی، ایوان ستون دار مهتابی
	کنده کاری	اتاق های سه دری شرقی و غربی

شکل 21- دیوارنگاری شاه نشین (مأخذ: نگارندگان، 1394)

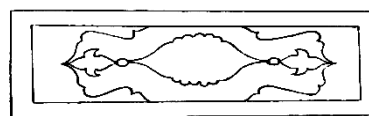
شکل 22- مقرنس منقوش شاه نشین (مأخذ: نگارندگان، 1394)

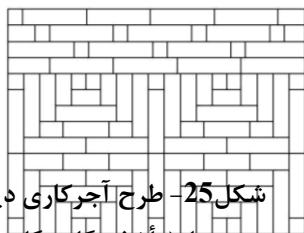
شکل 20- گره چینی وقواره بری ارسی تالار غربی (مأخذ: نگارندگان، 1394)

جدول 7- تزئینات فلزی، حجاری و آجرکاری (مأخذ: نگارندگان، 1394)

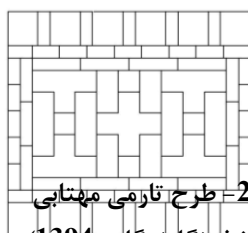
نوع تزئین	مکان
حجاری روی سنگ	اتاق سه دری غربی، پله ها و ازاره های حیاط، پیرنشین های ورودی
آجرکاری	نماهای بیرونی خانه، رخیام
تزئینات فلزی	تالارهای شمالی، غربی و جنوبی، اتاق طبقه دوم جنوب غربی، اتاق های سه دری شرقی، تعدادی درهای بنا

شکل 25- طرح آجرکاری دیوارهای سرو ویر بنا (مأخذ: نگارندگان، 1394)

شکل 24- طرح تارمی مهتابی (مأخذ: نگارندگان، 1394)

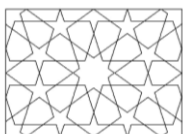

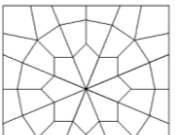

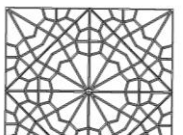

شکل 23- طرح ازاره و رخبام

(مأخذ: نگارندگان، 1394)

8. طبقه بندی نقوش به کار رفته در بنا

به طور کلی نقوش به کار رفته در خانه‌ی مصورالملکی شامل: نقوش گیاهی، حیوانی، انسانی، خط نوشته و هندسی است که در جداول زیر به آن‌ها پرداخته شده است. [جداول 8 تا 10]

جدول 8- نقوش هندسی (مأخذ: نگارندگان، 1394)

نوع	طرح	تصویر	مکان
گره ده تند			لمبه کوبی وسط سقف تالار شمالی
گره دوازده و شش			بالای در ورودی را هروی شمالی به حیاط
گره آلات چینی هشت			قسمت هایی از ارسی تالارهای شرقی و غربی و شمالی
گره دوازده تیز			- ارسی اتاق های گوشوار به تالار - درهای داخل شاه نشین

گرفته شده از گره سرمه دان قناس بزرگ			- پایین ارسی تالار غربی - پاسار دو طرف داخل تالار شمالی - پایین درهای داخل تالار شمالی
گره شمشه و چهارسلی یا بازوبندی			- ارسی حوضخانه - ارسی اتاق گوشوار شمال شرقی
شش طولانی و موج			سقف تالار شمالی
گره شش طولانی			- سقف اتاق سه دری شرقی - سقف اتاق جنوب غربی کنار مہتابی
ترکیب دو گره کند دو پنج و کند سرمه دان قناس کوچک			پنجره های تالار غربی
گره چهارسلی یا چهار قل			نورگیر راهروی طبقه دوم جنوب شرقی

جدول 9- نقوش خطی (مأخذ: نگارندگان، 1394)

مکان	بالای ارسی تالار غربی	پنجره های تالار غربی	پنجره های تالار غربی	بالای در ورودی شمالی
تصویر				
عبارات	«نصرٌ من الله و فتحٌ قريب»	«يا قاضي الحاجات»	«يا كافي المہمات»	«انا فتحنا لك فتحا مبینا»

جدول 10- نقوش انسانی، حیوانی و گیاهی (مأخذ: نگارندگان، 1394)

نوع نقش	مکان
نقوش انسانی	قسمتی از مقرنس شاه نشین
نقوش حیوانی	تالار و شاه نشین شمالی، حوضخانه، اتاق سه دری شرقی (اتاق نقاشی)، نقوش قاجاری به جای مانده در زیر سقف اتاق طبقه دوم جنوب غربی
نقوش گیاهی	تالار و شاه نشین شمالی، حوضخانه، اتاق گوشوار شمال غربی، اتاق سه دری شرقی (اتاق نقاشی)، نقوش قاجاری به جای مانده در زیر نقاشی دوره ی پهلوی در اتاق طبقه دوم جنوب غربی، مهتابی، اتاق سه دری غربی

شکل 27- نقوش قاجاری در زیر نقوش پهلوی
(مأخذ: نگارندگان، 1394)

شکل 26- نقش انسانی
(مأخذ: نگارندگان، 1394)

9. مصالح به کار رفته در بنا

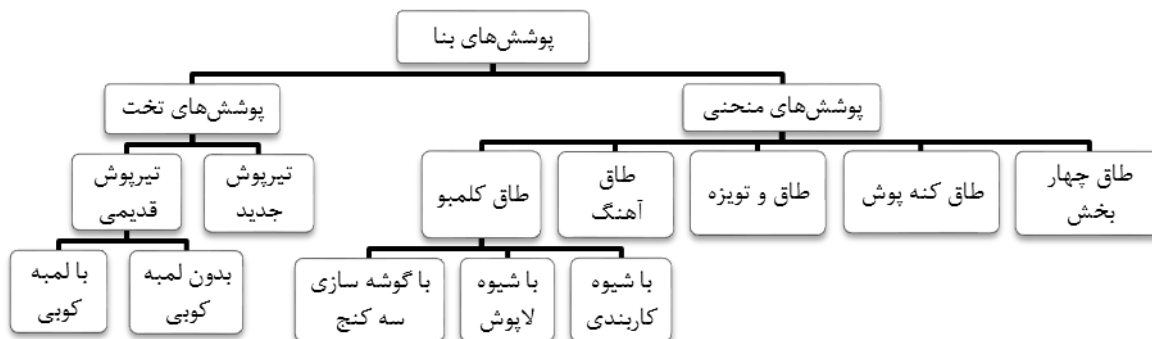
بنای مورد نظر با توجه به دوره‌ی زمانی ساخت آن عمدتاً از مصالح خشتی ساخته شده است. خشت‌های به کار رفته دارای ابعادی حدود 22×22 یا 20×20 سانتی‌متر می‌باشد که با ملات گل کار شده‌اند. همچنین از خشت در ساخت بعضی از سقف‌ها به شیوه‌ی لاپوش استفاده شده است. از آجر برای بعضی از دیوارها، به صورت محدود در سقف، در کف پوش بعضی از فضاهای داخلی و به عنوان عنصر تزئینی در رخیام و نماهای بیرونی بنا و از سنگ در آزارها، حوض داخل حوضخانه، اطراف باغچه‌ها و ورودی اتاق‌ها و پیرنشین‌های ورودی بنا استفاده شده است. در و پنجره‌های اصیل بنا، پوشش بعضی از سقف‌ها، کلاف کشی‌ها، نعل‌درگاه‌ها و نرده‌ی حوضخانه چوبی اند. علاوه بر این از چوب برای تزئینات به شیوه‌های مختلف در ارسی‌ها، درهای داخل تالار شمالی و پنجره‌های تالار غربی استفاده شده است. شیشه به دو صورت ساده و رنگی در ارسی‌ها و درهای اتاق‌ها به کار رفته است. ملات‌های به کار رفته در بنا به پنج دسته تقسیم می‌شوند که شامل: ملات‌های شفته آهک، گل، گچ و خاک، گچ و کاهگل است.

10. پوشش‌های بنا

به طور کلی پوشش‌ها در خانه‌ی مصورالملکی به دو صورت منحنی و تخت تقسیم‌بندی می‌شوند. در این بنا پوشش‌های تیرپوش بر اساس دوره‌ی زمانی ساخت آنها به سه دسته تقسیم می‌شوند: سقف تیرپوش بدون لمبه کوبی، سقف تیرپوش با لمبه کوبی و سقف تیرپوش با مصالح جدید (تیرآهن). پوشش‌های منحنی در این بنا را می‌توان به شیوه‌های طاق‌سازی چون کلمبو، آهنگ، طاق تویزه، طاق چهاربخش و طاق کنه‌پوش تقسیم‌بندی کرد. در جدول و نمودار زیر انواع روش‌های پوشاندن طاق‌ها نشان داده شده است. [نمودار 2، جدول 11، نقشه‌های 3 و 4]

نمودار 2- پوشش‌های بنا (مأخذ: نگارندگان، 1394)

جدول 11 - پوشش های بنا (مأخذ: نگارندگان، 1394)

پوشش های منحنی				پوشش های تخت			پوشش	
طاق چهاربخش	طاق آهنگ	طاق و تویزه	طاق کنه پوش	طاق کلمبو	تیرپوش با مصالح جدید (تیر آهن)	تیرپوش با لمبه کوبی	تیرپوش قدیمی بدون لمبه کوبی	نوع
8	7	6	5	4	3	2	1	مکان

نقشه 3 - پوشش های بنا (طبقة اول) (مأخذ: نگارندگان، 1394) نقشه 4 - پوشش های بنا (طبقة دوم) (مأخذ: نگارندگان، 1394)

نتیجه گیری

خانه‌ی م‌ص‌ور‌ال‌مل‌کی یکی از خانه‌های منحصر به فرد اصفهان به شمار می‌آید که دچار ضایعات و آسیب‌های گوناگون گردیده است. یکی از اساسی‌ترین عوامل آسیب رسان به این بنا خالی بودن از سکنه و عدم رسیدگی مداوم به آن می‌باشد. با توجه به

همایش ملی معماری و شهرسازی بومی ایران

یزد - بهمن ماه ۱۳۹۴

National conference of native architecture & urbanism of IRAN

اهمیت این خانه‌ی تاریخی که گونه‌ای از مسکن بومی اصفهان به شمار می‌آید و جزء بناهای ثبت شده در فهرست آثار ملی می‌باشد؛ ضرورت توجه به آن الزامی است. لذا شایسته است پس از مرمت نسبت به اعطاء کاربری مناسب به این بنا اقدام نمود. با توجه به اهمیت این خانه‌ی تاریخی به عنوان محل زندگی یکی از هنرمندان بنام اصفهان و ارزش‌های تاریخی، فرهنگی و هنری موجود در آن، کاربری موزه‌ی آثار استاد مصورالملکی منطقی‌ترین ایده برای کاربری بنا می‌باشد.

مراجع

- [1] www.mosaverolmolki.com (سایت رسمی استاد مصورالملکی)
- [2] مصاحبه با خانواده‌ی مصورالملکی، 1394.
- [3] عکس از خانواده‌ی مصورالملکی، 1345 و 1355 و 1389.
- [4] www.Googlemap.com
- [5] حاجی قاسمی، ک. خانه‌های اصفهان (گنج نامه)، سازمان میراث فرهنگی، تهران، 1377.

Archive of SID